

Η σημασία της αναστηλώσεως των ιερών εικόνων

Ορθοδοξία / Θεολογία της εικόνας

Μιχάλης Κουτσός, Φιλολόγος - Συγγραφέας

Η Α΄ Κυριακή των Νηστειών είναι αφιερωμένη στην μεγάλη εορτή της Ορθοδοξίας μας. Οι Πατέρες της Εκκλησίας μας όρισαν να εορτάζεται η ημέρα αυτή και σε ανάμνηση της παύσης της εικονομαχίας και της οριστικής αναστήλωσης των ιερών εικόνων.

Το γεγονός αυτό θεωρήθηκε μείζονος σημασίας διότι με τις αποφάσεις της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου (787), ολοκληρώθηκε η διατύπωση της δογματικής διδασκαλίας της Εκκλησίας μας (τριαδολογικό και χριστολογικό δόγμα).

Η περίοδο της εικονομαχίας, η οποία διήρκεσε πάνω από εκατό χρόνια και κάλυψε τον 8ο και τον 9ο αιώνα μ.Χ.. Η περίοδος της εικονομαχίας χωρίζεται σε δύο φάσεις:

Η πρώτη άρχισε το 726, όταν ο αυτοκράτορας Λέων Γ΄ απαγόρευσε την χρήση των εικόνων, και έληξε το 780, όταν η αυτοκράτειρα Ειρήνη τερμάτισε τους διωγμούς των εικονοφίλων. Το 787 συνεκλήθη η Έβδομη Οικουμενική Σύνοδος στη Νίκαια της Μ. Ασίας, η οποία δικαίωσε τους υπέρμαχους των εικόνων. Κορυφαία πατερική

μορφή υπέρ των εικόνων, στην πρώτη αυτή φάση, υπήρξε ο άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός.

Η δεύτερη φάση της εικονομαχίας άρχισε το 815 με τον αυτοκράτορα Λέοντα Ε΄ τον Αρμένιο και συνεχίστηκε μέχρι το 843, όταν αποκαταστάθηκαν, μονίμως αυτή τη φορά, οι εικόνες από μια άλλη αυτοκράτειρα τη Θεοδώρα. Κορυφαία πατερική μορφή υπέρ των εικόνων, στη δεύτερη αυτή φάση, ήταν ο άγιος Θεόδωρος ο Στουδίτης.

Ο Ιουδαϊσμός και ο Ισλαμισμός θεωρούν τον εικονισμό ως ειδωλολατρία. Αντίθετα ο Ελληνισμός, η πιο ευγενική έκφραση του παγκοσμίου πολιτισμού, όχι μόνο δέχεται τον εικονισμό, αλλά και τον προήγαγε σε ύψιστη τέχνη.

Ιστορικά

Πράγματι τα πρότυπα των εικόνων του Ι. Χριστού και της Θεοτόκου ήσαν πολύ περιορισμένα κατά τους τρεις πρώτους αιώνες, λόγω των διωγμών. Η χριστιανική εικονογραφία αναπτύχθηκε εξ αιτίας της προβολής των μαρτύρων της πίστεως. Η παρουσίαση προσωπικών εικόνων των Μαρτύρων ή και εικονογραφικών συνθέσεων διαφόρων σκηνών του μαρτυρίου κατά τις εορταστικές συνάξεις της επετείου του θανάτου των μαρτύρων έγιναν αφορμή για την καθιέρωση της εκκλησιαστικής εικονογραφίας.

Στην πρωτοχριστιανική περίοδο, στους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού, προ της εποχής του Μ. Κων/νου υπάρχει η συμβολική τέχνη των Κατακομβών. Η πρώτη αυτή εικονογραφία είχε συμβολικό χαρακτήρα και ο σκοπός της ήταν καθαρά διδακτικός. Η Κιβωτός του Νώε, ήταν σύμβολο της Εκκλησίας, ο Ιωνάς στο κήτος, ήταν σύμβολο της Αναστάσεως του Χριστού, το ψάρι, ήταν σύμβολο του Ιησού Χριστού, η Άγκυρα, ήταν σύμβολο της ελπίδας, το ψωμί και το κρασί, ήταν σύμβολο του σώματος και αίματος του Χριστού και του μυστηρίου της Θ. Ευχαριστίας. Η παράσταση του καλού ποιμένα με τα πρόβατα, ήταν σύμβολο του κόσμου του οποίου ποιμένας είναι ο Θεός. Ο καλός ποιμένας, δηλ. ο Σαρκωμένος Θεός, παίρνει πάνω του το χαμένο πρόβατο. Πολύ ισχυρή είναι και η εκκλησιαστική παράδοση της χειροποίητης εικόνας του προσώπου του Χριστού της γνωστής ως «Άγιο Μανδήλιο».

Γνωστή είναι η παράδοση για τις εικόνες της Θεοτόκου που αποδίδονται στον Ευαγγελιστή Λουκά. Ο Θεόδωρος Αναγνώστης μας πληροφορεί ότι η Ευδοκία, σύζυγος του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Β΄(408-450) αγόρασε στους Αγίους Τόπους εικόνα της Θεοτόκου, την οποίαν ζωγράφισε ο Ευαγγελιστής Λουκάς και την απέστειλε ως δώρο στην αυτοκράτειρα Πουλχερία.

Οι μεγάλοι Πατέρες και διδάσκαλοι της Εκκλησίας μας στην εγκύκλιο της Ζ΄ Οικουμενικής Συνόδου τονίζεται η θεολογική και παιδαγωγική αξία των εικόνων:

1. Η προσκύνηση της ιερής εικόνας του Χριστού και των άλλων ιερών προσώπων του Χριστιανισμού δεν είναι ειδωλολατρία, όπως κατηγορούνταν από τους εικονομάχους, αλλά η τιμή απευθύνεται προς το εικονιζόμενο πρόσωπο, Η ευλογία και η χάρη που λαμβάνει ο πιστός από την προσκύνηση των ιερών εικόνων δίνεται από το ζωντανό ιερό πρόσωπο και όχι από την ύλη της εικόνας.
2. Η εικόνα έχει επίσης τεράστια παιδαγωγική χρησιμότητα. Μια εικόνα, σύμφωνα με γλωσσική έκφραση, αξίζει περισσότερο από χίλιες λέξεις. Αυτό σημαίνει ότι μέσω της εκκλησιαστικής εικονογραφίας οι πιστοί βοηθούνται να αναχθούν στις υψηλές πνευματικές θεωρίες και στο θείο. ως το βιβλίο των

αγραμμάτων στους ναούς.

3. Αλλά δεν έχει μόνο σημασία για την Εκκλησία η αναστήλωση των Ιερών Εικόνων, αλλά και για τον παγκόσμιο πολιτισμό. Η εικόνα και μάλιστα η θρησκευτική απεικόνιση, αποτελεί βασικό στοιχείο του παγκόσμιου πολιτισμού.
4. Ο εορτασμός της νίκης της ορθής πίστεως της Εκκλησίας κατά των αιρέσεων, εκφράζεται με την ορθή αντίληψη για τις εικόνες, γι αυτό Ορθοδοξία είναι η αλήθεια των εικόνων. Οι Πατέρες είδαν στην εικονομαχία μια συμπερίληψη όλων των προηγουμένων αιρέσεων και ανατροπή του Χριστιανισμού.
5. Οι Πατέρες ερεύνησαν και διαπίστωσαν την θέση της Παράδοσης πάνω στο θέμα των εικόνων. Η χρήση των εικόνων στην Εκκλησία είναι αρχαιότατη συνήθεια,. Πρώτος ο Μ. Βασίλειος χαρακτηρίζει την παράδοση της Εκκλησίας για τις ιερές εικόνες «αποστολική». Οι εικόνες δηλαδή υπάρχουν μέσα στους ναούς προ του Μ. Κων/νου, από την εποχή των Αγίων Αποστόλων. Την παράδοση αυτή επικυρώνουν αρχαιολογικά ευρήματα των πρώτων μεταποστολικών χρόνων,
6. Το πιο σταθερό στοιχείο στα πρακτικά της 7ης Οίκ. Συνόδου είναι ο τονισμός της αξίας και ο σεβασμός της Παραδόσεως, η οποία ταυτίζεται με την Ορθοδοξία. Η παράδοση για την Εκκλησία είναι η ζωή της εν Αγίω Πνεύματι.
7. Η ενανθρώπιση, όμως, είναι γεγονός και το πρακτικό αποτέλεσμά της είναι, ότι οι εικόνες που στολίζουν την εκκλησία δεν είναι απλά διακοσμητικά στοιχεία, αλλά σημεία συνάντησης του ουρανού με τη γη. Καθώς η τοπική κοινότητα προσεύχεται εκεί κάθε Κυριακή, περικυκλωμένη από τις μορφές του Χριστού, της Παναγίας, των αγίων και των αγγέλων, αυτές οι ορατές εικόνες υπενθυμίζουν αδιάκοπα στον πιστό την αόρατη παρουσία όλων των δυνάμεων του ουρανού στη Λειτουργία. Οι διάφορες εικόνες εκφράζουν κατά ορατό τρόπο την αίσθηση του ουρανού επί γης.

Οι εικονοκλαστικές αρχές διασώζονται ως τις μέρες μας. Οι διάφορες προτεσταντικές ομάδες έχουν ως κύρια αρχή τους τον ανεικονισμό και πολεμούν με λύσσα την Ορθοδοξία μας, η οποία δέχεται την τιμητική προσκύνηση των ιερών προσώπων της πίστεώς μας μέσω των ιερών εικόνων.

Η εικόνα για την Ορθοδοξία δεν είναι μια θρησκευτική ζωγραφιά είναι μια αγιογραφία, δηλαδή μια λειτουργική τέχνη ή ομολογία της αλήθειας της θείας αποκάλυψης, που έχει σκοπό να μεταμορφώσει και ν' αναπλάσει τ' ανθρώπινα πράγματα. Είναι μια γλώσσα, που εκφράζει τις αλήθειες της Ορθόδοξης Εκκλησίας τόσο καλά όσο και ο λόγος. Η εικόνα, η υμνωδία, η αρχιτεκτονική κ.τ.λ., όλα μαζί σ' ένα αρμονικό σύνολο, ανοίγουν μπροστά μας τ' αγαθά που μέλλουν να έρθουν.

Συνοψίζοντας

Υπερμαχόμενη για τις εικόνες η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αγωνιζότανε μονάχα για τον διδακτικό προορισμό τους, ούτε για τον αισθητικό χαρακτήρα τους, αλλά για το ίδιο το θεμέλιο της χριστιανικής θρησκείας, που είναι το δόγμα της ενανθρωπήσεως του Θεού, «ο Θεός γέγονεν άνθρωπος».

Η εικόνα μας θυμίζει πως ο χριστιανισμός είναι «η θρησκεία των προσώπων». Τελικά το πρόβλημα του κακού που βιώνει ο άνθρωπος βρίσκεται στην άρνηση της κατ' εικόνα Θεού δημιουργίας του, στην άρνηση, δηλαδή, της δημιουργικής πνοής του Θεού μέσα του;

Η βαθύτερη μελέτη των ανθρωπίνων πραγμάτων δείχνει ότι ειδικά σήμερα έχουμε επιτακτική ανάγκη από μια αναστήλωση του ανθρώπινου προσώπου, την απελευθέρωσή του από την τυραννία του εγωκεντρικού. Αυτό είναι, σε τελευταία ανάλυση, το επαναστατικό μήνυμα της Εκκλησίας. Και γι' αυτό, περισσότερα από 1.000 χρόνια, γιορτάζουμε με ευγνωμοσύνη στις λειτουργικές μας συνάξεις το γεγονός του θριάμβου της Ορθοδοξίας.

Την Κυριακή αυτή γιορτάζουμε την νίκη της Ορθοδοξίας. Η εκκλησία πάλεψε εναντίον των αιρέσεων, των αιρετικών οπαδών ακόμη και εναντίον αιρετικών πατριαρχών, και βγήκε νικήτρια, γιατί είναι θείον εγκαθίδρυμα και δεν πρόκειται ποτέ να χαθεί κατά την αδιάψευστη δήλωση του Χριστού μας «και πύλαι Άδου ου κατισχύσουσι αυτής». Η εκκλησία δέχτηκε λυσσαλέες επιθέσεις στο πρόσωπο του Χριστού, που άλλοτε αμφισβητούσαν την θεϊκή και άλλοτε την ανθρώπινη φύση και θέληση. Στόχος τους ήταν να ακυρώσουν το λυτρωτικό και σωτήριο έργο του Κυρίου, διότι αν επικρατούσαν οι αιρέσεις, δεν θα υπήρχε σωτηρία και λύτρωση για τον άνθρωπο. Αν ο Χριστός δεν ήταν Θεάνθρωπος, δεν θα μπορούσε να υπάρξει θέωση και συνεπώς σωτηρία για το ανθρώπινο γένος.

Διερωτηθήκαμε όμως ποτέ τι θα πει και τι είναι η Ορθοδοξία, για την οποία εορτάζουμε; Ας πούμε λοιπόν μερικά λόγια γι αυτήν. Η λέξη Ορθοδοξία είναι σύνθετη από τη λέξη ορθή και τη λέξη δόξα που σημαίνει γνώμη αλλά και δοξολογία. Επομένως Ορθοδοξία είναι η ορθή γνώμη και η ορθή δοξολογία που έχουμε για την πίστη μας. Και για μεν την ορθή δοξολογία είμαστε πολύ ευτυχείς, γιατί τα ιερά εκκλησιαστικά κείμενα είναι από τα πιο πλούσια, τα πιο πνευματικά και τα πιο κατανυκτικά. Ποια είναι τώρα η ορθή πίστη της εκκλησίας μας;

Ορθοδοξία αναγκαστήκαμε να ονομάσουμε την «μίαν αγίαν και αποστολικήν εκκλησίαν», όπως ομολογούμε στο Σύμβολο της Πίστεως, για να την αντιδιαστείλουμε από τις σχισματικές εκκλησίες των αιρετικών και του Πάπα. Τις

αιρέσεις η εκκλησία μας τις αντιμετώπισε τους πρώτους δέκα αιώνες, η Δυτική όμως Εκκλησία, ενώ ήταν ενωμένη με την Ανατολική τους αιώνες αυτούς και έχουμε κοινούς αγίους, αποσχίστηκε, γιατί προέβαλλε αξιώσεις κυριαρχίας επί των άλλων Πατριαρχείων με το «Αλάθητο του Πάπα» και την αιρετική άποψη για το ότι το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται και εκ του Πατρός, το περίφημο filioque. Το [σχίσμα](#) των Εκκλησιών ανατολής και δύσης ήταν αποτέλεσμα μίας μακράς διαμάχης από τον Άγιο Φώτιο (9^{ος} αι.) μέχρι τον πατριάρχη Μιχαήλ Κηρουλάριο το 1054. Η Παπική εκκλησία εντελώς αυθαίρετα σφετερίστηκε την ονομασία «Καθολική Εκκλησία», τη στιγμή που πρόκειται για κράτος, το Παπικό, που έχει στρατό, φρουρά και πρεσβείες στα διάφορα κράτη.

Από πού λοιπόν ξέρουμε ότι η πίστη μας είναι ορθή;

Το ερώτημα αυτό βασάνιζε έναν προτεστάντη ιερωμένο, τον Ματθαίο Γκαλλατίν, ο οποίος έγραψε το βιβλίο « Διψώντας για τον Θεό... Ξεδίψασα στην Ορθοδοξία», όπου μας περιγράφει τον μεγάλο του αγώνα για φτάσει στην αληθινή πίστη της Ορθοδοξίας, αφού αναγνώρισε τα μεγάλα λάθη του Πρωτεσταντισμού, ο οποίος δεν πιστεύει στην ιερότητα της Παράδοσης, και του Καθολικισμού, ο οποίος διαστρέβλωσε πολλά δόγματα και αρχές της πρώτης αποστολικής εκκλησίας.

Η διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας βασίζεται σε δύο πηγές: την [Αγία Γραφή](#) και την [Ιερά Παράδοση](#), μέσω της οποίας ερμηνεύεται η Αγία Γραφή. Σε αντίθεση με τον [Πρωτεσταντισμό](#), που στηρίζεται γενικά μόνο στην Αγία Γραφή (*sola scriptura*

), η Ορθοδοξία βασίζεται και στην Ιερά Παράδοση. Αυτή περιλαμβάνει τη Βίβλο, τα διατάγματα των επτά Οικουμενικών Συνόδων, τα κείμενα των Πατέρων της Εκκλησίας, καθώς επίσης τους ιερούς κανόνες των τοπικών Συνόδων, τα λειτουργικά κείμενα και άλλες πρωτοχριστιανικές ή νεότερες πηγές. Η πίστη της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Ιερά Παράδοση στηρίζεται στο λόγο του Παύλου: «*Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.*» Β'Θεσ.2.15.

Το πιο απλό επιχείρημα εναντίον των Πρωτεσταντών είναι ότι και τα Ευαγγέλια είναι Ιερά Παράδοση, διότι μέχρι το 50 μ.Χ. δεν υπήρχε κανένα γραπτό κείμενο αλλά και μέχρι το 100 μ.Χ. δεν είχαν συμπληρωθεί όλα τα βιβλία της Καινής Διαθήκης, κι όμως η εκκλησία υπήρχε, λειτουργούσε σύμφωνα με τις προφορικές διδαχές των Αποστόλων, δηλαδή σύμφωνα με την Ιερά Παράδοση.

Όσον αφορά την Αγία Γραφή η Ορθοδοξία αποδέχεται ως ορθή ερμηνεία αυτή για την οποία υπάρχει συμφωνία των εκκλησιαστικών Πατέρων, αρχαίων, νεότερων και σύγχρονων. Για τους Ορθοδόξους το Άγιο Πνεύμα, που δρα ακατάπαυστα μέσα στην Εκκλησία, προσφέρει συνεχώς αυθεντικούς και φωτισμένους ερμηνευτές.

Εκκλησία για τους αρχαίους ήταν συγκέντρωση πολιτών, ενώ για τους χριστιανούς συγκέντρωση πιστών. Πρόκειται για θείο εγκαθίδρυμα, που ιδρύθηκε την ημέρα της Πεντηκοστής με την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος πρώτα στους Αποστόλους και ύστερα στους διαδόχους των Αποστόλων, τους επισκόπους και παράλληλα στους πιστούς που δέχονται το άγιο βάπτισμα. Από τότε το Άγιο Πνεύμα φώτισε και φωτίζει τους βαπτισμένους χριστιανούς, ενισχύει τους πιστούς στον αγώνα τους και τους χαρίζει τους καρπούς του Αγίου Πνεύματος, που είναι όλος ο πλούτος των αρετών από την πιο μικρή έως την πιο μεγάλη.

Ο Τριαδικός Θεός και το Τριαδικό Δόγμα θεωρείται το βασικότερο δόγμα της Ορθοδοξίας. Η φύση της ορθόδοξης εκκλησίας κατανοείται ως Εκκλησία του τρισυπόστατου Θεού, εφόσον είναι το σώμα του Χριστού. Αυτό το τριαδικό δόγμα έχει τεράστια πρακτική εφαρμογή στη συλλογική ζωή της εκκλησίας. Τα μέλη της εκκλησίας που είναι τα μέλη του Χριστού οφείλουν να έχουν μια ζωή σύμπνοιας, συναντίληψης και αμοιβαίας αγάπης, όπως τα τρία πρόσωπα της Αγίας τριάδας.

Η θεοποίηση της ανθρώπινης φύσης είναι αποτέλεσμα της ένωσης των δύο φύσεων του Χριστού, της θείας και της ανθρώπινης, και αποτέλεσε το σώμα της εκκλησίας. Η Εκκλησία είναι επίσης και η περιοχή όπου δρα και υπάρχει το Άγιο Πνεύμα. Το Άγιο Πνεύμα, υπό μορφή πύρινων γλωσσών, επισκέφθηκε τον κόσμο και στάθηκε πάνω στους Αποστόλους. Οι πύρινες γλώσσες παρέμειναν στον κόσμο και διαμόρφωσαν το θησαυρό των δωρεών του Αγίου Πνεύματος, που ενυπάρχουν

στην Εκκλησία.

Ο π. Γεώργιος Μεταλληνός λέγει ότι η εκκλησία του Χριστού δεν είναι ένα ανθρώπινο δημιούργημα, ένα φιλοσοφικό σύστημα, μια θρησκεία, αλλά είναι ο ίδιος ο Χριστός. Δεν είναι μια μάζα ανθρώπων, αλλά σύνολο προσώπων με προσωπικότητα και ελευθερία «κατ' εικόνα Θεού» με στόχο να φτάσουν στο «καθ' ομοίωσιν», δηλαδή στη θέωση. Πρόκειται για μια διεργασία μυστική και μυστηριακή, που μόνο φωτισμένοι άνθρωποι και «καθαροί την καρδίαν» μπορούν να την συνειδητοποιήσουν και να την παρακολουθήσουν. Αυτή η διεργασία γίνεται με την νοερά λειτουργία ως αδιάλειπτη παρουσία του Αγίου Πνεύματος μέσα στην καρδιά του ανθρώπου και ονομάζεται από τους Αγίους Πατέρες μας «μνήμη Θεού». Έχοντας ο άνθρωπος στην καρδιά του τη «μνήμη του Θεού», έχει την πεποίθηση ότι ο Θεός κατοικεί μέσα του.

Η σωτηρία του ανθρώπου επιτελείται μέσα στην εκκλησία. Το σωστικό αυτό έργο της Εκκλησίας επιτυγχάνεται με συγκεκριμένη θεραπευτική μέθοδο, ώστε ουσιαστικά η Εκκλησία να ενεργεί στην ιστορία ως ένα παγκόσμιο Θεραπευτήριο. «Ίατρείον πνευματικόν» ονομάζεται η Εκκλησία από τον ιερό Χρυσόστομο. Η αρρώστια της ανθρώπινης φύσης είναι η πτωτική κατάσταση του ανθρώπου και συνάμα και όλης της κτίσεως, που συμπάσχει. Όπως δε η πτώση είναι πανανθρώπινη, έτσι και η σωτηρία-θεραπεία εξαρτάται άμεσα από τη λειτουργία του εσωτερικού του κάθε ανθρώπου.

Η μέθοδος θεραπείας, που προσφέρεται από την Εκκλησία, είναι η πνευματική ζωή, ως ζωή εν Αγίω Πνεύματι. Η πνευματική ζωή βιώνεται ως άσκηση και μετοχή στην παρεχόμενη μέσω των μυστηρίων άκτιστη Χάρη. Η άσκηση αποβλέπει στη νίκη πάνω στα πάθη, για να νικηθεί η εσωτερική δουλεία του ανθρώπου και να μετάσχουμε στο Σταυρό του Χριστού και την Ανάστασή του.

«Ορθοδοξία» όμως χωρίς ορθοπραξία είναι χειρότερο από την αίρεση. Ο πιο επικίνδυνος αιρετικός είναι ο χριστιανός που άλλα πιστεύει και άλλα πράττει και θυσιάζει για το συμφέρον την αλήθεια, την αρετή και την παράδοση. Από την άλλη η Ορθοδοξία δεν είναι μουσείο και παρελθόν, αλλά ζωή, δημιουργία και ακτινοβολία.

Είναι μεγάλη τιμή να είμαστε Ορθόδοξοι, αλλά συγχρόνως και μεγάλη η ευθύνη απέναντι σε αυτόν τον ατίμητο θησαυρό, αφ ενός μεν για να τον κρατήσουμε και αφ ετέρου για να τον βιώσουμε στην καθημερινή μας ζωή.

<https://bit.ly/3u0uF4f>